
ELŐSZÓ

Harmadik alkalommal egy formailag megújult, ám tartalmilag a folyamatosságot képviselő *Demográfiai portrét* – a magyarországi népesedési folyamatokat bemutató jelentésünket – tárunk az érdeklődő közönség elé. A három év után elkészített 2015-ös kiadás változatlan céllal készült: tudományos elemzésekkel megalapozott és alátámasztott ismereteket és összefüggéseket kíván bemutatni – röviden és közérthetően, ábrákkal és táblázatokkal illusztrálva – a kérdés iránt érdeklődők számára.

Noha kötetünket a *folytonosság* jellemzi, meghatározó *újtonságokkal* is jelentkezünk. Alapvetően az első, 2009-ben megjelent kötetben kialakított tematikát és szerkezetet követjük, ám két új témának – a generációk közötti transzfereknek, illetve a határon túli magyarság demográfiai jellemzőinek – önálló fejezetet szentelünk, két korábbi önálló témakört – az öregedést és a nyugdíjba vonulást – pedig együtt tárgyalunk. A 2015-ös *Demográfiai portré* természetesen foglalkozik a demográfia klasszikus kérdéskörével: a termékenységgel, a párkapcsolatokkal (nupcialitással), a halandósággal, az öregeddéssel és a migrációval. Az ezekre vonatkozó írásaink az alapvető folyamatok bemutatására és értelmezésére összpontosítanak. Más fejezetek esetében azonban – például amelyek a családpolitikát vagy a nyugdíjba vonulást tárgyalják – a hazai intézményrendszer

jellegzetességeinek a bemutatására helyeztük a hangsúlyt. Nem marad ki a demográfia talán legtöbbeket érdeklő témája, a népesség előreszámítása sem.

Most is arra törekedtünk, hogy a fejezetek szerkezeti rendje egységes legyen, bár ezt a tematikai vagy adatbeli korlátok nem minden esetben tették lehetővé. A lehetőségekhez képest minden téma tárgyalásakor tág teret kap a nemzetközi összehasonlítás: meggyőződésünk, hogy ez a perspektíva elengedhetetlen a hazai sajátosságok megértéséhez. Különösen fontosnak tartjuk, hogy a hazai adatokat – a nyugat-európai államokéi mellett – a volt szocialista országokéival is összehasonlítsuk. Ami az idődimenziót illeti: jóllehet bennünket a mai viszonyok érdekelnek – a demográfiában ezen az elmúlt két-három év értendő –, a demográfia jelenségei nehezen értelmezhetőek a hosszabb időtávok ismerete nélkül. E tekintetben az lát-szott célszerűnek, hogy számos esetben az 1989–1990 óta eltelt évek alapvető tendenciáit is bemutassuk, időnként pedig még távolabbi időpontokig is visszanyúljunk. Azon túl, hogy a rendszerváltozás a demográfiai folyamatok számtalan területén egyértelműen trendváltást hozott, s így a folyamatok értelmezéséhez kézenfekvő kiindulópontot nyújt, a három legutóbbi népszámlálás (1990, 2001, 2011) publikált eredményei is megbízható adatforrással szolgálnak ehhez.

Nem hallgathatjuk el, hogy a tematikában és időperspektívában érvényesítendő folytonosság az önméltósítás kényszerű felvállalásával jár együtt. Az az igény, hogy e kötet önállóan – a 2009-es és a 2012-es kiadvány ismerete nélkül – is olvasható legyen, azzal jár, hogy számtalan esetben ismételni fogjuk magunkat. Három eltelt év ugyanis a demográfiában ritkán hoz éles változásokat és megváltozott értelmezéseket. Több tanulmányban megtalálhatjuk tehát a korábbiaknak megfelelő, az adott témák tárgyalásához elengedhetetlen kulcsindikátorok továbbvezetését, a trendvonalakat, az aktualizált táblákat, és azok értelmezését. Ugyanakkor törekedtünk arra is, hogy minden fejezetben lényeges új információkat és összefüggéseket tárjunk az olvasó elé.

Két új, a 2009-es és 2012-es kiadványból hiányzó *szempontot* viszont minden fejezetben érvényesíteni kívántunk. Egyrészt igyekeztünk a társadalmi egyenlőtlenségeket alapvetően meghatározó iskolai végzettség szerinti különbségeket következetesen bemutatni. Másrészt kihasználtuk annak lehetőségét, hogy e tanulmányok írásának idején már három népszámlálás adatait is használni tudtuk, hiszen a népszámlálások teljeskörűsége páratlan lehetőséget nyújt a demográfiai kérdések alapos körüljárásához. A fejezetek többségében ugyanakkor elmarad a területi különbségek részletes bemutatása, amelynek a 2012-es kiadványunkban kiemelt szerepet tulajdonítottunk. A szélesebb közönséghez szóló jelentések tradíciójának megfelelően továbbra is lemondunk arról, hogy minden egyes állításunkat szakirodalmi hivatkozásokkal erősítsük meg, hogy maradéktalanul felsorakoztassuk a releváns elméleteket és módszereket. Egy-egy esetben, mikor az Intézetben kívüli kutatási eredményekről részleteiben is tudósítunk, kivételt tettünk. A szakirodalmi hivatkozások tehát tudatosan hiányoznak. A kérdések iránt részletesebben is érdeklődők a fejezetek végén jelzett ajánlott szakirodalomból, honlapjegyzékből és szerzőink pub-

likációiból nyerhetnek további információkat. Itt most arra törekedtünk, hogy minél közérthetőbben számoljunk be a népesedés folyamatairól, és tegyük mai tudásunkat sokak számára hozzáférhetővé.

Az Intézet kutatási hagyományainak megfelelően itt is azt tartottuk szem előtt, hogy ne csupán az objektív mozzanatokot elemezzük, hanem bemutassuk azok szubjektív vetületét is, azaz hogy miként gondolkodnak mindezekről az érintettek, milyenek a motivációik és az értékrendjük.

Bár a demográfiai eseményeket döntően idősorokra, statisztikai összefüggésekre alapozva értelmezzük, kiadványunk eltekint az adatok részletes bemutatásától. Erre a célra a KSH évente kiadott *Demográfiai évkönyvét* ajánljuk az olvasó figyelmébe. Mi itt csak a legfontosabb folyamatokra szorítkozunk, és azokat is többnyire grafikusán ábrázoljuk.

Megmaradt a fejezetek végén szereplő rövid *fogalomtár* is, hiszen a demográfia fogalmai (ahogy ez más tudományágak fogalomrendszere esetében is jellemző) nem mindig közérthetőek. Az itt közölt definíciókra a fogalom első megjelenésekor ^F betű hívja fel a figyelmet. A tartalmi összefoglaló – a hasonló jellegű kiadványok felépítését követve – a fejezetek elején, *Főbb megállapítások* címszó alatt található.

A népességtudomány szerencsésnek mondhatja magát, hiszen az elemzésekhez rengeteg adat áll a rendelkezésére, a tárgyát alkotó események viszonylag egyértelműek, nemzetközi összehasonlításban is könnyen értelmezhetőek. Munkánkhoz három alapvető, természetében különböző adatforrást használtunk. A születésekről, a házasságkötésekről, a válásokról és a halálozásról a Központi Statisztikai Hivatal által rendszeresen gyűjtött és közzétett *népmozgalmi adatok* adnak hű képet. A másik fontos népesedési adatforrás a *népszámlálás*, amelyre tízévente kerül sor. Ahogy már említettem, a 2015-ös jelentésünk egyik sajátossága, hogy a rendszerváltást követő időszak folyamatainak értelmezéséhez széleskörűen

tudtuk használni a népszámlálások adatait. Nem hiányoznak a közvélemény-kutatási (survey) adatok sem. Továbbra is támaszkodunk az Intézet *Életünk fordulópontjai* című adatgyűjtésére, amely szorosan kapcsolódik a *Generations and Gender Program*hoz (GGP). Továbbá használtuk az *International Social Survey Program (ISSP)* és más egyedi kutatások adatait is. A fenti (és egyéb) adatforrások eredményeinek közlése során a vonatkozó helyeken mindig hivatkozunk ezekre. Az érdeklődők számtalan helyen és formában tájékozódhatnak az említett adatgyűjtésekről és kutatásokról, így azokkal itt részletesen nem foglalkozunk.

A *Demográfiai portré* sorozatának elindításakor meggyőződésünk volt, hogy elemzési eredményeink a demográfia szakterületén kívül is érdeklődésre tartanak számot, és hogy nekünk demográfusoknak kutatási eredményeinket az érdeklődő nagyközönség igényeit figyelembe véve kell közzé ten-

nünk. A közérthetőséget szolgálja a *Demográfiai portré* formai megújulása, ami szervesen illeszkedik a KSH Népeségtudományi Kutatóintézet megújulásának a folyamatába. Ezen átalakítás során kiemelt figyelmet fordítottunk arra, hogy kutatási eredményeink közérthetőek és a honlapunkon könnyen hozzáférhetőek legyenek, továbbá hogy honlapunk (www.demografia.hu) áttekinthető legyen, és formai megújulásunk alapvetően segítse a demográfiai és statisztikai összefüggések megjelenítését.

Reméljük, hogy kiadványunk számtalan szakma képviselőinek igényeit kielégíti majd. Továbbra is számítunk a társadalompolitikai döntéshozók, a kutatók, egyetemi oktatók, diákok, a sajtó érdeklődésére, és reményeink szerint a demográfiai kérdések iránt érdeklődő nagyközönség is haszonnal forgathatja a *Demográfiai portré 2015*-öt.

Spéder Zsolt